

Intézményes nyelvnyomorítás

Olvasom az újságokat, hallgatom a rádiót, nézem a tévét, és elszomorít az az intézményes nyelvrontás, amely a hírközlő eszközeinkből árad. Ilyenkor mindig egykori kedves tanárom, dr. Szeli István „intelveimvel” vigasztalom magam, az ő írásaiból nyerek nyelvi felüdülést.

Szeli az egyik tanulmányában, a *Nyelvhasználatunk etikájában (Az erózió ellen. Forum, 1986)* Herdernek, a német gondolkodónak a többi között a nyelvre vonatkozó megállapítását is idézi, mely szerint „...minden emberi mű esendő, s alig néhány nemzedéknyi idő múltán a legjobb berendezkedés is terhessé válik. A növény virágzik és elvirágzik; [...] az emberek örök köteléke, a nyelv, maga is elöregszik.” Ezzel szemben Szeli így folytatja: „...én mégsem magának a nyelvnek az elöregedésétől tartok, hanem azoknak a tápláló erekek az eldugulásától, amelyek a nyelvet is éltetik, s amelyek híján zsugorodásnak indul, elerőtlenedik.” A magyar köznyelv alakulására sok más mellett a média nyelvhasználata van igen nagy hatással. Mert kitől vehetne példát, kitől tanulhatná meg a magyar köznyelv helyes használatát a jámbor újságolvasó, rádióhallgató, tévénező, ha nem az újságíróktól, azoktól, akiknek a nyelv nemcsak a munkaeszközük, hanem általa példaadással is szolgálnak. Ezzel szemben itt, a Délvidéken ezek az intézmények a legnagyobb nyelvrombolást végzik. Persze, e nyelvrontásban közvetett módon az újvidéki Magyar Tanszék és a szabadkai Tanítóképző Kar is szerepet játszik, mert olyan diákok is kikerülnek ezekből az intézményekből, akik nem a legjobb közvetítői az anyanyelvünknek. Szeli tanár úr még a nyolcvanas évek közepén szükségét látta egy újságírói szakág létrehozásának a Magyar Tanszék keretében. Nem tudom, hogy ez a gondolat milyen formában valósult meg, vagy egyáltalán létrejött-e ez a szakág, de az biztos, legalábbis a jelek azt mutatják, hogy a hallgatók közül sokan nem fogadták meg Szeli tanár úr intelmeit, miszerint: „Igen súlyos vétség a nyelv ellen az idegen szólások és kifejezések szolgai fordítása s ezek használata. (Például az újab-

ban közkedvelt »előrelátni« a szerb »predvideti« mintájára az »előirányozni«, »tervbe venni« stb. helyett.) Minden nyelvnek megvannak a maga sajátos szóvonzatai, szóösszetételei, mondat szerkezeti sajátosságai, amelyek a nyelv szellemére s a nyelvet beszélő nép gondolatvilágára is jellemzők. Ezeknek a szó szerinti átvétele megrontja, kikezdi a nyelvérzékét.” (Sz. I.: *Bevezetés az irodalomelméletbe. Testvériség-Egység, 1955, 221. o.*) Több mint hatvan év telt el azóta, a helyzet azonban nemhogy javult volna, hanem rosszabbodott. Gyakran hallani a híradóban, hogy a „projektet előlálták”, illetve ehhez hasonló szörnyűségeket. Ezt a vétséget követi el például egy szabadkai magyartanár, egy csókai iskolaigazgató, a Szabadkai Magyar Rádió egyik újságírója stb.

Ha az időm engedi, mindig meghallgatom az Újvidéki Rádió Objektív című műsorát. Szerintem ez a rádió egyik legjobb műsora. Bátor szókimondás jellemzi, mindig aktuális témákat dolgoz fel, és az újságírói is kellően tájékozottak. De a nyelv, a magyar nyelv, amelyen mindezt elmondják, a „vajdasági” anyanyelvünk siralmas állapotát tükrözi. A témát felvető újságíró a bevezetőt kénytelen leírni és felolvasni, hogy az a folyékony szövegmondás benyomását keltse. A vita azonban nem ilyen gördülékeny: „Azt akarom mondani, hogy... hogy is mondjam, segítsetek, bocsánat...” stb. Az elkezdett mondatot a vitázó gyakran nem képes befejezni. Ez csak újrafogalmazva, a második vagy a harmadik nekifutásból sikerül. Az ilyen „intézményes nyelvoktatás” nem a legjobb módszere a nyelvművelésnek. Sajnos, van ennél rosszabb műsorvezetői „példamutatás” is, amikor az újságíró még a folyékony felolvasásra sem képes: „Magyar ... Kanizsa ... n, a Művelődési ... Központ ... ban el-előlálták a költészetet.” És az ehhez hasonló példák – amikor az említett műsorvezető dolgozik – minden alkalommal megismétlődnek az Újvidéki Rádió hullámhosszán. Az viszont mindenképp megkövetelhető egy újságírótól, hogy ne suksükközzön. Ez a minimum. Még elszomorítóbb, hogy az újvidéki Színművészeti

Akadémia tanárai sem képeznek kivételt, ők is nyelvi hibákat vétének (pl. köszönve/köszönhetően), így készítve föl a jövőbe szólnó színdarabokat.

A két világháború között a délvidéki magyarságnak nem voltak intézményei, amelyek feladatuknak tekinthették volna a nyelvművelést. A Híd körül se reglő fiatalok nyelvfelkaroló cikkeivel foglalkozva Szeli így összegezi látéleletüket: „A nyelvi műveletlenség, a nyelvtudat halványodása, az anyanyelvhasználat visszaszorulása – a társadalmi és nemzeti elnyomás egyenes következménye, az orvoslás pedig ezek megszüntetésében keresendő. [...] A kulturálatlanságra csakis a kultúraterjesztés, az elnemzetlenítésre csakis a nemzeti gondolat erősítése lehet az ellenszer.”

„»A kisebbség kisebbségérzetét csak egy erős, nyelvbe és népi kultúrába ültetett nemzetiségi öntudat tudja ellensúlyozni« – idézi Szeli a Híd hasábjain 1939-ben megjelent megállapítást. (Az *erőzió ellen*. Forum, 1986, 59. o.) Szelinek az a reménye, hogy a szocializmusban az „önigazgatási rendszer” magyar intézményei, valamint a nyelvi egyenjogúság majd megállítja a délvidéki magyarság nyelvromlását, dugába dől, mert azóta lényegesen megváltozott mind a politikai, mind a történelmi helyzet, de a gazdasági, valamint a társadalmi viszonyok is mások lettek. Bár létrejöttek ezek az intézmények, de kezdetben a nacionalista politikai irányzat gátolta meg a hatásosabb tevékenységüket, a kilencvenes években pedig a háború foszlatta szét a reményeket. Azóta ezeknek az intézményeknek a színvonalja lényegesen leromlott, közülük több meg is szűnt, vagy csak tengődik (rádió- és tévéadók, a nyelvi egyenjogúság csak papíron létezik, a nyelvművelés romokban stb.), így intézményes nyelvmentés, nyelvgondozás nem remélhető. Szeli szerint a nyelv és a kultúra kölcsönös függőségben van. Ezért nem lehetünk közömbösek az iránt, hogy újságíróink milyen műveltséggel rendelkeznek. A napokban az Újvidéki Rádió művelődési híreit hallgatva arra lettem figyelmes, hogy a bemondó Shakespeare drámáját „Harmadik Ricárd”-ként jelentette be. Az, hogy egy újságíró nem ismeri a Shakespeare-drámákat, vagy nem tudja a nevek helyes ejtését, önmagáért beszél, s mond bírálatot a színvonalról.

A nyelvtudós Horváth János szerint a nyelvi dolgokban a nyelvérzék éppoly hűséges érzékszervünk, mint a lelkiismeret az erkölcsié. S ahogy az erkölcs is megromolhat, éppúgy a nyelvérzék is, de finomítható és élesíthető is. Ha ez elmarad, az

mindig magával hozza a nyelvi ismeretszint süllyedését, a nyelvi érzéktudat pusztulását. Szeli István a nyelvérzékéről, a nyelvi lelkiismeretről szólva, annak „élesítése” érdekében a legfontosabb kimunkáló eszköznek az újságot, a rádiót, a televíziót tartja. Azt is szorgalmazza, sőt, szükségessé teszi, hogy az újságíró kimunkált és nyelviileg korrekt szöveget adjon át a szerkesztőnek. „Végleg fel kell hagynunk azzal a gyakorlattal, hogy a lektorra bízunk a szöveg végső kialakítását. [...] Meggyőződésem, hogy egyébként sem lehet naponta 200–250 oldalnyi szöveget nyelviileg tisztába tenni. [...] A mi feladatunk az is, ...hogy folyton új nomenklatúráknak, szakmai fogalmaknak, megnevezéseknek keressük a magyar megfelelőjét. [...] E nyelvalkításnak [...] úgy kell eleget tennünk, hogy az eredmény ne az elkülönülés, a regionalizálódás, a provinciális nyelvhasználat kifejlődése felé mutasson, hanem egy magasabb nyelvi műveltséghez közeledjen [...]. ...ha egy nyelvi közösség nem képes erre, ha nincs ereje hozzá, akkor szükségszerűen az átvételhez folyamodik. A tükörszavakhoz, az idegen vonzatokhoz, a kifejezésformák szolgai másolásához. Hogy egy kissé keményebben fogalmazzunk: **ez már intézményesített nyelvbomlasztás.**” (Idézett mű, a kiemelés tőlem.)

Prof. dr. Bősze Péter, a Magyar Orvosi Nyelv alapító főszerkesztője a folyóirat 2013. évi első számában ennél tovább megy. Bemutatja Kiss Jenő *A magyar nyelv és nyelvközösség* című könyvét, amelyről a többi között ezt írja: „Már a cím egyértelműsíti, hogy a nyelv és a nyelvközösség egymást feltételezi; egyik sincs a másik nélkül. Ez az írás alapvető üzenete: a magyar közösségeknek a Kárpát-medencében, és szétszórva a nagyvilágban is, a nyelv, a magyar nyelv az összetartója. Az üzenet felelősséget közvetít: a magyar nyelvközösség minden tagja felelős nyelvünkért, ez megmaradásunk záloga.” Könyvismertetője végén idéz Kiss Jenő zárógondolataiból: „Mondjuk ki: a magyar nyelvvel nincs baj! Ha használata minőségével és stílusával szemben kifogások merülnek fel, arról nem a nyelv, hanem használói tehetnek. [...] Kívánatos volna az anyanyelvi kultúrát a magyarság körében továbbfejleszteni, korszerűbbé tenni, hangsúlyt fektetve az anyanyelvi tudatosság és az anyanyelvhez kötő pozitív érzelmi viszonyulás megerősítésére. [...] Az értelmiség felelősségét szóvá kell tennünk.” Hozzáteve: az intézményeink felelősségét is.

2017. február 21.